

מחירי המכירה של מצרכים אלה נקבעו לפי המדיניות הכלכלית, שהייתה שונה לפי המצרכים, וחלו בה שינויים במרוצת הזמן. להלן ממוצע התמורה - בלירה ישראלית - של דולר, כפי שהושג ע"י הממשלה במכירת כל סוג מצרך :

ה ש נ ה		
1953/54	1954/55	
ל"י	ל"י	
1.063	1.657	חיטה
0.764	1.797	סוכר
1.080	1.724	מצרכים אחרים

ב. פעולות אחרות הכלולות בחשבון המסחרי

המשרד גבה והעביר ישר לאוצר תשלומים שונים, ביניהם הפרשי שער, מסי יתר וקרנות השוואה ותוספת מכס על סוכר. הסכום הכולל של תשלומים אלה בשנת הכספים 1954/55 היה 13,600,000 ל"י, לצומת 21,000,000 ל"י בשנת הכספים 1953/54.

(7) חטיבת המזון

במסגרת הדין על שאלות כלליות נדונו עם חטיבת המזון הדרכים להבטחת שיטה של ביצוע החחים, שנחתמו על ידיה עם גורמי חוץ ; כמו כן שיטות ביצוע ספירת המלאי של מצרכים, שנקנו על ידי המדינה.

II. מ ש ר ד ה ח ק ל א ו ת

א. פעולות הביקורת

הביקורת בשנת 1954/55 הקיפה את היחידות הבאות: הגזברות הראשית בירושלים; האגף לפיתוח חקלאי; האגף לייצור; האגף לחינוך חקלאי; המחלקה לדיג; המחלקה לקרקעות; המחלקה הכלכלית (לרבות החשבון המסחרי); המכון לסיבים ומוצרי יער.

ב. ליקויים שלא תוקנו ופגיעות

(1) הקרן להבטחת מחירי מינימום לירקות

(א) לפני משרד החקלאות עמדה מזמן הבעיה לקבוע את האמצעים היעילים ביותר, שיבטיחו גידול מכסימאלי של הירקות ושימנעו, עד כמה שאפשר, הקטנת הייצור מחשש למחירים נמוכים ולהפסדים בעונות השפע. נקבע, שהאמצעי היעיל ביותר להשגת מטרה זו הוא יצירת קרן, שלה ישלמו היצרנים היטלים בתקופות של מחירים נאותים, ושממנה יקבלו תמיכות בתקופות של מחירי שפל.

שיקולים אלה הביאו בחודש יוני 1952 לידי החלטת הממשלה על הקמת "קרן להבטחת מחירי מינימום לירקות". להחלטה זו קדמו דיונים בין משרדי הממשלה לבין הארגונים הגדולים, המיצנים את מגדלי הירקות ואת המשווקים. לפי המוסכם ממומנת הקרן בצורה הבאה : משרד המסחר והתעשייה מוציא מזמן לזמן צווים אישיים למשווקי הירקות. לפי צווים אלה על המשווקים להעביר לקופת המשרד היטל מסוים על כל יחידת ירקות, ששווקה על ידיהם. משרד המסחר והתעשייה מעביר את התקבולים למשרד החקלאות, וזה מכניס את הסכומים לחשבון המסחרי שלו לטובת הקרן ; הממשלה מכניסה אף היא לקרן זו סכום השווה לשליש הסכום של התקבולים מהיטלים. על סמך מימך זה משתלמות מקרן זו התמיכות ליצרנים באמצעות המשווקים. הגובה של ההיטלים ושל התמיכות נקבע על ידי ועדה המורכבת מ-8 נציגי הארגונים הנ"ל ומ-3 פקידי ממשלה.

הרשימה דלהלן משקפת את הפעולות הכספיות, שגרשמו בחשבון המסחרי של משרד החקלאות לגבי הקרן החל מהתחלת פעולתיה ועד 31.3.55 :

הפעולות הכספיות לגבי הקרן להבטחת מחירי מינימום לירקות

ס"ה ל"י	שנת 1954/55 ל"י	עד 13-3-54 ל"י	
2,298,445	971,568	1,326,877	1. ההיטלים שגובו לפי הצווים
916,083	485,784	430,299	2. השתתפות הממשלה
3,214,528	1,457,352	1,757,176	ס"ה
2,925,602	1,656,024	1,269,578	3. תמיכות ליצרנים באמצעות המשווקים

(ב) הביקורת העלתה את הליקויים הבאים :

1. ההסכם וביצועו לא נתבססו על חוזה חתום ועל הסדרים חוקיים.
2. לפי המוסכם צריך היה האוצר להשתתף בקרן בשליש הסכום המשתלם על ידי היצרנים : גוד כל 3 ל"י של היצרנים היה צריך האוצר להכניס לקרן לירה אחת. נתברר, שאמנם בשנים הקודמות פעלו לפי הסכם זה, אולם בשנת הכספים 1954/55 העביר משרד החקלאות לקרן סכום השווה ל-50% מהסכום שנתקבל מהיצרנים : 486,000 ל"י בקירוב לעומת 972,000 ל"י בקירוב.
- (ג) אם נסוין העבר והנסיבות הנוכחיות מחייבים עוד את עידוד הפעולות, שלביצוען הוחלט על הקמת "קרן להבטחת מחירי מינימום לירקות" תוך השתתפות כספית מקופת האוצר, מן הצורך למצוא הסדר שיבטיח :

א. את הבסיס החוקי לפעולות הקרן :

ב. את זיקת ההשתתפות הכספית של הממשלה לתקציבי המדינה.

החל מ-1.4.55 משתלמת ההשתתפות הכספית של הממשלה מקופת האוצר על חשבון הסעיף "הענקות להחלת מצרכים חיוניים" שבתקציב הרגיל לשנת 1955/56.

(2) הקרן לעידוד יצוא בננות

קיימת הסכמת דעות בין הממשלה לבין ארגון מגדלי הבנות בדבר הצורך לעודד את יצוא הבנות על ידי כך, שההפסדים העלולים להתהוות מהיצוא יכוסו על ידי תוספת למחיר הבנות הנמכרות לצרכן בארץ. תוך מגמה זו הוקמה בינואר 1952 "קרן לעידוד יצוא בנות", שהתנהלה בחשבון המסחרי של משרד החקלאות, ומומנה בצורת היטלים, שנקבעו בצווים על ידי משרד המסחר והתעשייה. קרן זו המשיכה להתקיים, גם אחרי שביוני 1953 בוטל הפיקוח על מחירי הבנות. משרד המסחר והתעשייה המשיך גם אחרי ביטולו של פיקוח זה להוציא למשווקי הבנות צווים לגביית ההיטלים. את ביצוע השוואת המחירים המקומיים למחירי היצוא - על ידי העברת התמיכות אל המשקים המיצאים - בתקופה שלאחר ביטול הפיקוח השאיר משרד המסחר והתעשייה, לפי המלצת משרד החקלאות, בידי "תנובה", שלה כ-90% מהשיווק המקומי של הבנות ו-100% של היצוא. את התקבולים ממשווקים, שאינם קשורים ב"תנובה", גבה משרד המסחר והתעשייה, והעביר אותם למשרד החקלאות, שרשם אותם בחשבון המסחרי והעבירם ל"תנובה" לכיסוי הפסדים מהיצוא.

נתברר, שאף כי גם אחרי ביטול הפיקוח ביולי 1953 נתבססה גביית ההיטלים על צווים ממשלתיים, לא הופעל פיקוח על הפעולות הקשורות בקרן זו, ובמיוחד לא עמד משרד החקלאות על קבלת דוחות מ"תנובה" - כנראה משום שהממשלה לא נתנה כל תמיכה כספית לקרן זו.

רק אחרי שמשרד מבקר המדינה עמד על הצורך לדאוג לקבלת תמונה ברורה על הפעולות הכספיות בשטח זה, נתקבל במשרד החקלאות דוח "תנובה" מתאריך 22.9.55, המראה, שבתקופה מביטול הפיקוח (5.7.53) עד מאי 1955 גבו מהמשווקים בסה"כ 1,155,934 ל"י (באותה תקופה גבו מהמשווקים שאינם קשורים ב"תנובה" 17,000 ל"י). ההפסדים ביצוא הבנות, שכוסו באותה תקופה, עלו ל-1,085,428 ל"י.

בחודש מאי 1955 הופסקה פעולה זו על ידי ביטול הצווים, שהיו עוד בתוקף.

(1) ביצוע הסכמים במשרד החקלאות. בשנת הכספים 1954/55 נערכה ביקורת על ביצוע הסכמים, שנעשו ע"י משרד החקלאות עם גורמי חוץ, כגון משווקים, איגודים וגם עם עובדים המועסקים לפי תנאים מיוחדים. מטרת הבדיקה הייתה ראשית כול לברר, באיזו מידה בודק המשרד בצורה שיטתית ויעילה, אם הגורמים, שאתם נחתם ההסכם, ממלאים אחר כל התנאים שנקבעו.

הביקורת העלתה: מספר ניכר של הסכמים נחתמו רק זמן רב, כ-4 עד 5 חודשים, אחרי התאריך שנקבע להתחלת תוקף החוזה ואחרי שהמשרד כבר ביצע תשלומים מסוימים בהתאם למוסכם; המשרד לא עקב כיאות אחרי ביצוע ההסכמים, ובמקרים מספר לא החליט בעוד מועד, לפני תום תוקף ההסכם, אם לחדשו או לבטלו.

אחרי דיונים בין משרד מבקר המדינה לבין הנהלת משרד החקלאות נקבע בסוף דצמבר 1954 הסדר הקובע בין השאר:

(א) יפורסם מכתב חוזר לכל מנהלי היחידות, ובו ייקבע, שכל חוזה חייב להיחתם בעוד מועד.

(ב) כל ההסכמים ירוכזו במחלקת הכספים. העתקים מהם יימצאו ביחידות הנוגעות בדבר.

(ג) בכל יחידה ייקבע פקיד מיוחד, שיהיה האחראי לחזים של היחידה.

(ד) מחלקת הכספים תודיע ליחידות פעמיים על מועד תום תוקף החוזה: פעם ראשונה חודשיים לפני תום תוקפו ופעם שנייה חודש אחד לפני תום תוקפו.

הואיל ובמקרים מסוימים גם נוסח החוזה לא היה ברור די צורכו, ניתנה באוקטובר 1955 הוראה מטעם הנהלת המשרד, שהחזים ינוסחו על ידי היועץ המשפטי.

(2) המחלקה לקרקעות. תפקיד המחלקה לקרקעות לרכז את כל הפעולות הכרוכות בהחכרת קרקעות חקלאיות ומטעים של המדינה. במסגרת תפקיד זה על המחלקה לערוך חוזי חכירה ולפקח על ביצוע חזים אלה.

ההסדרים הארגוניים שימשו נושא לבדיקה על ידי השירות לביקורת המשקיות במשרד מבקר המדינה. ההצעות לייצול תהליכי העבודה נמסרו להנהלת המחלקה, והיא ניגשה לתיקון הליקויים שנקבעו (ראה בדו"ח זה מעמ' 14 ואילך).

בהתאם להמלצת הביקורת להשתמש בשיטת המכרזים, לפחות במידה שהמדובר בשטחים גדולים, פורסמה ביום 8.8.55 בפעם הראשונה חודעה בעיתונות על החכרות לעונת תשט"ז; בהודעה הוזמנו הצעות להחכרת קרקע חקלאית לעונת תשט"ז לכל אזורי הארץ.

(3) החשבון המסחרי במשרד החקלאות. בדו"חות השנתיים מס' 4 ומס' 5 עמדה הביקורת על כך, שהחשבון המסחרי שבמשרד החקלאות אינו משמש לרישום פעולות קנייה ומכירה. בחשבון נרשמו פעולות בקרנות ההשוואה ובקרנות אחרות (ראה דו"ח שנתי מס' 4, עמ' 51, ודו"ח שנתי מס' 5, עמ' 144). הבעיה נדונה בוועדת הכספים של הכנסת השנייה במסגרת הדיונים, שנתקיימו בהשתתפות מבקר המדינה על הריפורמה התקציבית. על פי המלצת ועדת הכספים, שנתקבלה על ידי שר האוצר, הוחלט לסגור, החל מ-1.4.55, את החשבון המסחרי, לבטל את קרנות ההשוואה הקיימות במשרד החקלאות ולרכז את ההכנסות וההוצאות של כל הקרנות בחשבון הסובסידיות.

(4) המכון לסיבים ומוצרי יער. נבדקו סדרי העבודה של המכון לסיבים ומוצרי יער, שהיה כפוף למועצה המדעית ושהועבר ב-1.4.54 למשרד החקלאות. תפקידו העיקרי של מכון זה הוא לחקור את חומרי הגלם הקיימים, לבדוק את האפשרויות לניצול חומרי הגלם כיסוד להקמת תעשיות בסיסיות של סיבים וליעץ למשרדי הממשלה ולתעשייה בתחום זה. נושא לביקורת שימשה בין השאר השיטה של קביעת שכר טרחה, המשתלם על ידי גורמי חוץ בעד בדיקות הנערכות על ידי המכון.